

GENERÁLNÍ ŠTÁB V LETECH VÁLKY

Začátkem roku 1974 byly vydány v SSSR paměti armádního generála S. M. Štemenka „Generální štáb v letech války“ („Druhá kniha“ — vydalo Vojennoje izdatelstvo MO SSSR Moskva — 1974). Naši čtenáři mají možnost seznámit se i s českým vydáním této knihy. Díky mimořádnému úsilí a obětavosti Našeho vojska tak budeme moci v rámci oslav 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou studovat válečné vzpomínky jednoho z vynikajících pracovníků Sovětské armády, které se na několika místech podrobně zabývají průběhem osvobozovacích bojů na území naší vlasti.

O prvním vydání knihy „Generální štáb v letech války“ (kniha první) jsem uveřejnil stručnou informaci v našem časopise ihned po jejím vyjití v Moskvě (Vojenská mysl číslo 10/1968). Naši čtenáři dostali tuto práci do rukou ve slovenském znění v roce 1971 a v roce 1973 vyšel její český překlad.

V této informaci se zaměřím na druhou knihu, kterou vydal armádní generál S. M. Štemenko pod stejným názvem, jako knihu první.

Autor v úvodu své knihy uvádí, že původně neměl v úmyslu pokračovat ve svých vzpomínkách na minulost. Po vydání první knihy však dostal několik tisíc dopisů, které neobsahovaly pouze ohlasy nebo hodnocení jeho práce, ale nabízely i spolupráci, předkládaly různé návrhy a požadavky, aby pokračoval ve svých vzpomínkách.

Při stručném hodnocení svých pamětí armádní generál S. M. Štemenko upozorňuje, že druhá kniha neobsahuje pouze chronologický popis válečných operací, ale vypráví zejména o generálním štábu, o jeho pracovnících a jejich práci. Velkou pozornost věnuje činnosti vrchního velitele a hlavního stanu. V knize je podrobný popis osvobozeného posláni Sovětské armády v Evropě. V závěru úvodu autor zdůrazňuje, že svými vzpomínkami chtěl ještě jednou připomenout nesmírné oběti, které přinesly sovětské ozbrojené síly pro osvobození národů Evropy od fašismu a současně ukázat, jak se společně s nimi podílely národy Polska, Československa, Jugoslávie, Bulharska, Rumunska a Maďarska.

Celá kniha obsahuje třináct kapitol, které se nazývají:

1. Ještě jednou o práci a lidech generálního štábu
2. U zdrojů bojové družby
3. Směr Varšava
4. Osvobození Rumunska
5. Po stopách hrdinů Šipky
6. V Jugoslávii

Plukovník ing. Miroslav Nedvěd, CSc.

7. Uprostřed Evropy
8. Slovo o štábech
9. Přes Karpaty na Slovensko
10. Na Vídeň
11. Vedlejší směr
12. Poslední boje v Evropě
13. Úvahy o práci vojevůdce.

V první kapitole se autor vrací ve svých vzpomínkách k práci a lidem generálního štábu a rozebírá problematiku činnosti organizační a mobilizační správy a otázky ozbrojených sil.

Autor upozorňuje na zajímavou problematiku vyhodnocování válečných skutečností a jejich zveřejňování ve válečných podmnkách. Ukazuje, že v generálním štábu, v rámci oddělení operační přípravy, byla vytvořena skupina pro využití válečných zkušeností, jejímž úkolem bylo studovat válečné bojové zkušenosti, zpracovávat odpovídající závěry pro praktickou činnost vojsk a seznamovat s nimi široké masové veliteli. Současně tato skupina zpracovávala vševojskové instrukce, předpisy a řady všeho druhu. Na podzim 1942 vydala „Sborník materiálů ke studiu válečných zkušeností čís. 1“, se kterým se seznámili veliteli pluků všech druhů vojsk. Sborník obsahoval materiály o zkušenostech sovětských i nepřátelských vojsk. V březnu 1944 došlo k reorganizaci skupiny na správu pro využití válečných zkušeností, která vydávala vedle dosavadních sborníků ještě „Informační bulletin“ a „Sborník taktických příkladů“. Tato správa sehrála významnou roli při studiu bojových zkušeností a podněcovala tvůrčí myšlení velitelského sboru.

V první kapitole autor ukazuje na široký rozsah práce v generálním štábu za války. Uvádí, že „služební práce v generálním štábu za války člověka plně zaměstnávala. Neponechávala ani čas, ani síly pro jinou činnost. Těch několik málo hodin, přidělených k odpočinku, jsme nevyužívali jinak, než právě k odpočinku. Vážili jsme si každé minuty a ihned usínali. Pracovníci generálního štábu i tehdy, kdy osud nepřítel byl už rozhodnut, bydleli jako předtím ve služebních budovách a procházeli každodenním uzavřeným okruhem: z pracovní místnosti do jídelny, odtud zase do práce, z práce do postele a znovu do pracovní místnosti. Neměli jsme žádný volný čas, pokud k němu nepočítáme pobyt v holárně.

I po ukončení války zůstával denní rozvrh generálního štábu nadále přísný. Vyžadovala to doba. Strana a ozbrojené síly přecházely na mírové podmínky, avšak stav pohotovosti nepominul — Spojené státy americké měly jadernou pumou.

Stejně jako za války, i nyní si J. V. Stalin neponechával žádný volný čas. Žil proto, aby pracoval a nezměnil svůj zvyk pracovat do 3—4 hodin ráno, někdy i déle, a od 10 hodin opět pracovat. Nutil k tomu řádu všechny, kteří měli k němu vztah, včetně pracovníků generálního štábu.

Ve druhé kapitole autor věnuje velkou pozornost činnosti polské londýnské emigrace, vzniku polských jednotek v SSSR a činnosti Polské dělnické strany v boji proti fašistickým okupantům. V této kapitole vysvětluje zrádné pikle polské buržoazní vlády i cestu, která vedla ke vzniku Polské lidové armády.

Třetí kapitola se velmi podrobně zabývá vedením operací na polském území, vznikem a průběhem varšavského povstání, průběhem postupného osvobození území Polska Sovětskou armádou i činností partyzánských oddílů. Autor ukazuje reakční podstatu tzv. Zemské armády, kterou řídila polská londýnská vláda, i činnost 1. polské armády a Zemské lidové rady.

Ve čtvrté kapitole popisuje bojové operace Sovětské armády k osvobození Rumunska, vysvětluje skutečnou úlohu a činnost krále Michala při národním povstání a přechod rumunské armády na stranu Sovětské armády. Uvádí velmi zajímavé podrobnosti, které objasňují průběh historických událostí při krizi mezi rumunským králem a Antoneskovou vládou. Autor velmi otevřeně ukazuje na složitost otázek, spojených s osvobozením Rumunska. „Osvobození Rumunska bylo záležitostí nejen velmi delikátní, ale také velmi složitou, protože tato země byla spojencem hitlerovské říše a její vládnoucí kruhy se podílely na fašistických zločinech. Nad naší zemí se dosud nerozptýlil dým spálenišť, zanechaných okupanty, mezi nimiž byli i rumunští vojáci, černaly se ruiny vesnic a měst, nesčetné rodiny osiřely...“

Pátou kapitolu věnuje autor osvobození Bulharska. Armádní generál S. M. Štemenko se velmi podrobně zabývá činností protihitlerovských sil bulharského lidu, které se sjednotily ve Vlasteneckou frontu, vedenou Bulharskou dělnickou stranou. Iniciátorem vzniku Vlastenecké fronty byl Jiří Dimitrov, který byl až do rozpuštění Kominterny v roce 1943 jejím generálním tajemníkem a v pozdějším období vedl zahraniční byro Ústředního výboru Bulharské dělnické strany. V této části knihy ukazuje přínos bulharských komunistů, kteří přispěli k vystoupení Bulharska z fašistického bloku, k jeho přechodu na stranu spojenců a k vyčlenění 1. bulharské armády do boje proti fašismu. V důsledku toho se koncem války zúčastnilo v Evropě v sestavě 3. ukrajinského frontu v rámci

1. bulharské armády celkem 245 000 vojáků boje proti fašismu.

V šesté kapitole se zaměřuje autor na velmi zajímavé a dosud málo známé historické události z průběhu boje v Jugoslávii. Tato kapitola obsahuje některé podrobné údaje o činnosti národně osvobozenecké armády Jugoslávie a jejího velení v čele se soudruhem Titem. Popisuje cestu J. B. Tita do Moskvy v červnu 1944. Současně v této kapitole objasňuje i úlohu sovětské vojenské mise v Jugoslávii, která tam pracovala od ledna 1944. Velmi dramatický přesun této mise do Jugoslávie autor popisuje již v první kapitole, avšak tato šestá kapitola ukazuje úlohu sovětské vojenské mise ve složité politické i vojenské situaci v Jugoslávii. Pronikal tam silný vliv západních spojenců, kteří se snažili prosadit své zájmy v tomto prostoru a vytvořit výhodné podmínky pro ovládnutí Balkánského poloostrova v poválečném období.

Sedmá kapitola rozebírá vedení operací Sovětské armády spolu s vojsky Rumunska a Bulharska na maďarském území. Podrobně líčí průběh osvobození Budapešti a odražení mohutného protiúderu fašistů u Blatenského jezera.

Osmá kapitola již ve svém názvu napovídá problematiku, kterou autor v této části knihy rozebírá.

Pracovníci našich štábů všech stupňů najdou v této kapitole shrnutí bohatých životních a válečných zkušeností dlouholetého štábního pracovníka, nynějšího náčelníka štábu Spojených ozbrojených sil členských států — účastníků Varšavské smlouvy. Myšlenky v této kapitole si zasluhují zvláštní pozornost a samostatný článek, takže je nebudu v této informaci dále rozvádět.

Devátá kapitola bude velmi zajímavá zejména pro naše čtenáře, poněvadž v ní autor rozebírá historii zrodu Československé lidové armády, přípravy Slovenského národního povstání, průběh bojů přes Karpaty a začátek osvobozování území naší republiky Sovětskou armádou.

V souvislosti s tím bude účelné upozornit zvláště na složitou problematiku přípravy Slovenského národního povstání, jehož 30. výročí jsme nedávno oslavovali. Armádní generál Štemenko v této souvislosti vzpomíná na průběh celého svého jednání se zástupcem náčelníka generálního štábu Sovětské armády A. I. Antonovem, který mu začátkem roku 1944 sdělil, že čs. Benešova vláda informovala Sovětský svaz o možnosti ozbrojeného odporu na Slovensku proti Němcům a že žádá o pomoc od SSSR. Podstatou tohoto poža-

datku bylo, aby ještě před zahájením povstání bylo dodáno na Slovensko 50 000 souprav ručních zbraní, aby tam byla přesunuta československá paradesantní brigáda, formující se v SSSR, a kromě toho dvě sovětské střelecké divize.

K tomuto problému autor upozorňuje, že „Benešova vláda však měla tehdy jiný plán postupu na Slovensko. Po vystoupení slovenských divizí proti hitlerovcům předpokládal tento plán obranu horských průsmyků před Němci na severu, kde státní hranice probíhala podél Tater, a kde československé velení v podstatě spoléhalo na neschůdný terén. Západní část země měla být rovněž bráněna na výhodných přirozených předělech na řece Moravě, na horách a výšinách podél Váhu a Hronu. Pokud jde o hranici s Maďarskem, kde byl terén otevřený pro vpád nepřátelských vojsk po celé své délce, předpokládali českoslovenští generálové z Londýna, že zde zadrží nepřítele za pomoci amerického a anglického letectva, které bombardováním z velkých výšek zabránil nepříteli, aby vtrhl na Slovensko. Mně i Antonovovi po zkušenostech tří válečných let bylo úplně jasné, že tento plán jim nepřítel nedovolí realizovat“. Historie plně potvrdila tyto názory autora.

V desáté kapitole, která není příliš obsáhlá, autor uvádí některé dosud neznámé skutečnosti o činnosti Sovětské armády při vedení operací z maďarského území na Vídeň. V souvislosti s obsazením Vídně autor popisuje průběh setkání zástupců Sovětské armády se známým sociálním demokratem Karlem Rennerem, který žil ve Vídni, dříve pracoval mnoho let ve vedení rakouské sociální demokracie a byl předsedou posledního rakouského parlamentu před anšlusem Rakouska k Německu v roce 1939.

Jedenáctá kapitola popisuje činnost Karlelského frontu, boj proti reakčním Finům a průběh osvobození oblastí za polárním kruhem a severní části Norska.

Dvanáctá kapitola je velmi zajímavá, zejména z našeho hlediska, poněvadž autor v ní popisuje události historického významu; boje o Berlín, osvobození Prahy a zakončení druhé světové války na území naší republiky.

V souvislosti s činností Sovětské armády při osvobozování Československa autor v knize uvádí podrobnosti ze zajetí zrádců sovětského lidu — Vlasovců.

V této kapitole dále velmi zajímavě líčí přípravy pražské operace. Autor vzpomíná, že „poslední týden v dubnu a počátek května 1945 byl pro nás pracovníky v generálním štábu obdobím obtížné, usilovné

ale radostné práce. Každý se snažil přispět k rychlejšímu plnění tehdejšího nekonečného množství štábních úkolů. Sovětská vojska dosahovala velkých úspěchů. Hitlerovský hlavní stan, třebaže vytvořil jednotlivá velení — pro sever země v čele s Keitlem a pro jih pod vedením Kesselringa, nebyl schopen zorganizovat řízení svých ozbrojených sil. Vítězství již bylo blízko.

Když se vrchní velitel dozvěděl, že naše vojska postoupila až k Labi, řekl, že je na čase zasadit úder ve směru Praha. Druhý den po setkání s Američany osobně telefonoval veliteli 1. ukrajinského frontu maršálu Sovětského svazu I. S. Koněvovi. Bez jakéhokoli úvodu se jej zeptal: „Kdo bude osvobozovat Prahu?“

Pro I. S. Koněva nebylo obtížné na tuto otázku odpovědět. Situace se vytvořila tak, že 1. ukrajinský front měl nejprůhodnější podmínky pro zasazení úderu na Prahu nejkratším směrem ze severu a severozápadu, a tím by také přehradil ústupové cesty na západ pražskému uskupení nepřítelů. Koněv tehdy dostal rozkaz, aby předložil své návrhy na pražskou operaci, a generálnímu štábu bylo uloženo připravit k tomu své návrhy...

„V noci na 1. května 1945 rozhodl hlavní stan vrchního velení vystřídát nejpozději do 4. května vojska 1. ukrajinského frontu v Berlíně silami armád levého křídla 1. běloruského frontu. I. S. Koněv dostal rozkaz nejpozději do 3. května ukončit likvidaci uskupení Němců obklíčených východně od Luckenwaldu a po vystřídání zasadit uvolněná vojska pravého křídla frontu do rychlého útoku ve všeobecném směru na Prahu.

Tak vznikl základní záměr pražské operace tří sovětských frontů. Hlavní silou měl být při ní 1. ukrajinský front. Jeho úkolem bylo odříznout nepříteli ústupové cesty na západ a jihozápad, vytvořit severní a západní oblouk obklíčení Schörnerových vojsk v Krušných horách a v Sudelech. Z východu postupoval 4. ukrajinský front A. I. Jeremenka na Olomouc. Z jihu útočil 2. ukrajinský front R. J. Malinovského. Tyto fronty měly po obklíčení nepřítelů rozlehnout a ničit obklíčené uskupení současnými i postupnými údery na zemi i ve vzduchu. Do západní části Československa vstupovala vojska našich spojenců.

Plán pražské operace — poslední velké operace sovětských ozbrojených sil v Evropě — byl definitivně zpracován 4. května 1945. Vojskům 1. ukrajinského frontu byla toho dne v 01.10 hodin předána operační směrnice“.

Ve třinácté kapitole se armádní generál Štemenko zamýšlí nad prací vojevůdce, nad způsobem práce sovětských vojevůdců, jejich přípravou, činností a osobními vlastnostmi. Tato stať obsahuje řadu velmi závažných názorů zkušeného štábního pracovníka Sovětské armády. Autor v této souvislosti připomíná, že „každý ví, jak náročná je práce vědců, státníků, nebo umělců. Avšak činnost vojevůdců byla vždy — a v současných podmínkách zvláště — mimořádně komplikovaná. V plné míře to potvrdila druhá světová válka, která vložila na bedra vojevůdců mimořádné a neobyčejně odpovědné úkoly.

V dnešní době musí vojevůdce řešit nejen vojenské, ale také složité politické problémy. To vše je schopen zvládnout pouze člověk, který je nejen talentovaný, ale který má i velkou zásobu všeobecných a odborných znalostí...

...Vojevůdce musí mít nejen vynikající rozumové schopnosti. Neméně důležité je, aby jeho myšlení bylo pružné, svobodné. To vyplývá z charakteru vojenské situace, která se neustále mění: znamená to, že v případě nutnosti se v zájmu dosažení vítězství musí vojevůdce zříci dříve přijatého rozhodnutí a plánu činnosti. Jeho vlastní plán ho nesmí svazovat, dostane-li se do rozporu s konkrétní situací. To samozřejmě neznamená, že při nepatrných potížích nebo bezvýznamných změnách musí vojevůdce hned měnit své rozhodnutí.

V minulých dobách vedl smělý, odvážný vojevůdce osobně svá vojska do boje. Na jeho příkladu často závisel výsledek boje.

V období druhé světové války a v naší době nemůže již vojevůdce vést vojska do boje osobně. Jen několik nejbližších vojáků by jej vidělo, jak společně s nimi jde do útoku; nikomu jinému by už jeho čin nedával dobrý příklad. Rozsah i charakter bitev se změnil. Dnes může velitel osobně vést nanejvýše útok roty nebo praporu. Na tomto stupni příklad osobní odvahy velitele působí i nadále v plné síle“. Vzhledem k těmto skutečnostem a bohatým osobním i válečným zkušenostem autora jsou jeho myšlenky v této kapitole velmi cenné pro velitelský sbor naší armády.

Závěr knihy, i když jej autor nazval „Místo závěru“, ukazuje zdroje a prameny síly sovětského lidu a jeho ozbrojených sil, které je dovedly k vítězství nad fašismem, a které jim umožnily osvobodit od nepřítelů nejen území SSSR, ale i řadu porobených evropských států. Závěry v této části knihy by měly být zdrojem poučení při výchově našich národů a především naší mládeže v rámci přípravy k obraně naší socialistické vlasti.